

L'esport, entre el local i el global: una mirada europea?

Sport, between Local and Global: a European View?

RUI MACHADO GOMES

Professor Catedràtic
Faculdade de Ciências do Desporto e Educação Física
Universidade de Coimbra (Portugal)
ramgomes@gmail.com

NÚRIA PUIG

Catedràtica de Sociologia de l'Esport
Institut Nacional d'Educació Física de Catalunya (Barcelona)
npuig@gencat.cat

Coordinadors del Dossier monogràfic

L'esport és una construcció social que representa les idees i els valors dominants. Els estats nacionals han utilitzat l'esport d'alta competició per promoure interpretacions que pretenen demostrar com ha de funcionar la vida social i imposar els principis d'acció i les categories mentals que contribueixen a la construcció de la identitat nacional. Per tant, la crisi actual de l'Estat-Nació, provocada per fenòmens d'interdependència política i econòmica, ens ha portat a una recerca creixent d'identitats noves, bé a nivell local o a nivell global. Com a resultat, els estats nacionals estan sotmesos en l'actualitat a dos tipus de pressions que debiliten l'antiga capacitat de constituir subjectivitats nacionals. D'una banda, els processos supranacionals, econòmics o polítics, desvien les decisions més importants a les organitzacions internacionals i a les grans multinacionals, tot convertint el flux de capitals i de persones en un univers deslocalitzat (desterritorialitzat), davant l'antiga noció d'Estat-Nació; d'altra banda, els processos microculturals basats en moviments subnacionals o de les regions, grups, neotribus, famílies i llogarrets són senyals d'un món en moviment migratori permanent que busca formes d'afiliació i de lleialtat que fugen de l'antiga solidaritat de l'Estat. Aquestes lògiques neocomunitàries poden tenir característiques territorials o estar fundades en

bases transnacionals, però qüestionen cada vegada amb més força la tradicional articulació entre Estat i Nació.

La globalització de l'esport es veu atrapada per aquest moviment simultani de globalització i localisme. D'una banda, observem fàcilment en els processos esportius els mateixos quatre factors clau de la globalització presentats per Robertson (1992):

- La *interdependència econòmica* és present al flux de béns i aparells més o menys estandarditzats, en l'establiment de premis, en les formes de patrocini i de finançament dels clubs i de les seleccions nacionals, en la internacionalització del mercat relacionat amb l'esport professional, que inclou la participació dels clubs en les principals borses mundials, i en l'emigració d'esportistes professionals, que fan de la circulació dels diners i els seus equivalents una de les principals vies de regulació de l'esport mundial;
- El desenvolupament sense precedents dels mitjans de comunicació dedicats exclusivament a l'esport crea un mercat de cultura electrònica de masses, que inclou cinema, música, televisió i Internet. La dimensió *comunicacional* de la globalització integra un flux d'imatges i informació entre països, produït i distribuït pels diaris, la ràdio, la televisió

i el vídeo, com si es tractés d'un màrqueting esportiu. Els grans esdeveniments esportius, com ara els Jocs Olímpics, mouen l'opinió pública de països i cultures molt diferents. La comunicació global es refereix també als moviments de persones, turistes i esportistes professionals o per plaer, milions de persones que recorren el món cada any;

- La *internacionalització dels coneixements* i de les *tecnologies* de l'esport inclou l'equipament i els béns esportius, i també el coneixement tècnic, i difon de tal manera els estils de vida esportius que aquests últims influeixen en el propi paisatge de les ciutats, en la forma de vestir, en el llenguatge i en els hàbits de temps lliure;
- La proliferació dels *acords* i *convencions internacionals*, i la consolidació de les organitzacions transnacionals, no solament promouen l'isomorfisme de les pràctiques i de les organitzacions transnacionals, sinó també una forma de resoldre els conflictes esportius sobre una base global, tot reduint el paper dels ens nacionals de govern de l'esport.

Tanmateix, d'altra banda, el mateix Robertson és un dels autors que més han insistit en la idea que la globalització suposa la reformulació i la producció de formes noves d'identitat i d'inserció local. El nucli d'aquest debat porta a una de les majors paradoxes de l'esport global. Alhora que l'esport és el resultat de la intensificació de les relacions esportives impulsades per la compressió espacial i temporal del món, també s'actualitza per mitjà del reforç de les identitats esportives locals. En realitat, la capacitat que té l'esport de generar fluxos econòmics i emocionals a tot el món només existeix perquè ha estat capaç de generar fenòmens d'identitat nacional. L'aldea global creada per la comunicació esportiva constitueix l'exemple més característic d'aquest fenomen de *globalització del nacionalisme* promogut per les competicions esportives internacionals. Per la seva forma de difusió, l'esport esdevé un dels principals motors de la mundialització, i també per mitjà dels vincles nacionals i locals de lleialtat que promou. Els espectacles esportius, que proporcionen a la consciència col·lectiva un objectiu temporal, garanteixen la il·lusió d'instantaneïtat i, alhora, d'autoreferència. Però la universalització de les formes de vida que garanteix la cultura esportiva global va paral·lela a la major singularització de cada persona en el seu espai privat, que permet que cada nació o regió es pugui tancar, si més no temporalment, en la seva *comunitat imaginada*.

Hi ha moltes més evidències empíriques que mostren les particularitats locals del fet esportiu malgrat les tendències globalitzadores. Les cultures locals introdueixen clares diferenciacions en les pràctiques esportives i en els comportaments individuals. A més a més, cada país té la seva pròpia organització esportiva; les seves formes de regulació i d'articulació amb l'Estat, el mercat i les comunitats varien en funció de les característiques institucionals, el marc legal, els suports econòmics, etc. (Heinemann, 2003). I fins i tot, s'ha arribat a considerar que la mateixa evolució de l'esport en el món contemporani és, més aviat, una negació del projecte de globalització o mundialització en el seu sentit més complet (Rowe, 2003).

El dossier monogràfic que presentem en aquest número especial d'*Apunts. Educació Física i Esports* (en espanyol i en català) i l'*European Journal for Sport and Society* (en anglès) centra la seva atenció en la complexitat de les relacions entre el local i el global. D'aquí ve el seu títol: "L'esport, entre el local i el global." Sense discutir l'existència de processos globalitzadors en l'esport, la majoria d'autors reflexiona sobre la complexa relació entre el local i el global. S'endinsen en els mecanismes del desenvolupament de les societats i la forma en què, des de sempre, han processat i incorporat tendències externes. Una qüestió que ja Max Weber va desenvolupar en els seus escrits amb el concepte *Versgesellschaftung* la traducció del qual de l'alemany a una altra llengua resulta tan difícil i que requereix, en conseqüència, de grans explicacions.

Ens preguntem si el fet que hi hagi hagut una tendència a centrar-se més en els mecanismes de coincidència entre el local i el global o en les respostes locals a les tendències globals no és deguda precisament al fet que totes les persones que participen en aquest monogràfic són europees, pertanyents a sis països diferents (Alemanya, Espanya, França, Grècia, el Regne Unit i Portugal). Viuen en un continent petit però amb grans diferències culturals, de les quals el llenguatge no és més que una mostra. A Europa es viu, sobretot, la *Diferència*, i a cada país europeu també. Llavors, si la tasca sociològica es troba condicionada pel context dels qui s'hi dediquen, potser la principal contribució d'aquest monogràfic sigui que aporta moltes precisions a les relacions complexes entre el local i el global en l'esport i que posa l'èmfasi en els fenòmens locals de l'esport en l'era de la globalització.

El dossier monogràfic consta de dues parts i una entrevista. El títol de la primera part ja alerta sobre

els seus continguts: Què significa la globalització de l'esport?

Eric Dunning, en “Reflexions sociològiques figuratives i de procés sobre l'esport i la globalització: Algunes observacions conceptuals i teòriques, amb especial referència al futbol”, ofereix una descripció summament pedagògica, per a no iniciats, sobre la globalització en l'esport, tot posant un èmfasi especial en el futbol i els problemes que s'hi troben associats.

Klaus Heinemann (“El global i el local en la tecnologia de l'esport”) analitza les relacions globals i locals en un àmbit poc conegut però summament important de cara a la tesi “localitzadora” que defensa, com ho és el de la tecnologia dels aparells esportius (vaixells de vela, bicicletes, etc.).

Una cosa semblant és la reflexió de Manuel García Ferrando en “La dualitat glocalitzadora de l'esport contemporani”. Aplicant el concepte de Robertson sobre *glocalització* analitza la construcció de les identitats nacionals en el marc de tres esdeveniments esportius globals: els Jocs Olímpics de Barcelona 92, el Campionat Europeu de Futbol de 1996 i el Mundial de Futbol de Corea-Japó 2002.

Finalitza aquesta part Rui Gomes (“El lleure i l'esport en l'època del turisme global”) amb l'anàlisi de la construcció de les realitats subjectives individuals en el marc dels fenòmens planetaris del turisme. Considera que l'experiència del viatge turístic és una experiència de desconexió espacial, reconeix que els ambients d'hiperrealitat han produït també un moviment de tornada a la natura. L'ecoturisme, el lleure a l'aire lliure i l'eco-esport han guanyat adeptes, com a reacció a l'artificialitat de la vida, a la velocitat i al sedentarisme urbans, tot mostrant que la construcció imaginària d'una natura salvatge deu molt a la nova recerca de les *arrels locals* i, per tant, a la revalorització dels *particularismes exòtics*.

Hem titulat la segona part d'una forma voluntàriament ambigua: La diversitat global i local en l'esport. Els articles que la componen es mouen entre l'anàlisi de les diferenciacions locals, la traducció local de tendències nacionals o internacionals o la comparació entre països.

Klaus Willimczik en “L'Esport a Alemanya: D'una categoria ontològica a un concepte del present”, presenta una investigació sobre el procés d'heterogeneïtzació del sistema esportiu alemany, tot partint de les teories sobre el llenguatge de Wittgenstein i la dels models prototípics per plantejar l'anàlisi empírica. Suggereix

l'existència de sis models diferents agrupats entorn del concepte Esport.

Antonio Borgogni (“De les polítiques internacionals i nacionals a les accions socials locals”) analitza la posada en marxa de programes d'intervenció social mitjançant l'esport en ciutats italianes. Això ha estat possible gràcies al procés de descentralització política realitzat a Itàlia en l'últim decenni i a l'encaix d'aquests programes amb les disposicions i sensibilitats europees relatives a l'esport. De tot plegat resulta una forma particular –exclusivament italiana– de desenvolupar les polítiques esportives locals.

Finalment, des de plantejaments teòrics diferents, Thomas Horkey (“Continguts i models d'elaboració de la informació esportiva en la premsa escrita: Resultats d'un estudi comparatiu internacional”) i Eric De Léséleuc, Pappous Athanasios i Anne Marcellini (“La cobertura mediàtica de les dones esportistes amb discapacitat. Anàlisi de la premsa diària de quatre països europeus durant els Jocs Paralímpics de Sidney 2000”) ofereixen els resultats de les anàlisis comparatives de premsa escrita de diversos països en relació amb esdeveniments esportius. Una altra vegada, en el marc de les tendències generals, apareixen particularitats locals que, de ben segur, amb anàlisis més acurades encara es podrien precisar més.

En aquest sentit, creiem que hi ha molt camí per recórrer en els estudis comparatius sobre l'esport si es té en compte la perspectiva que ens ocupa. La dimensió comparativa dels estudis històrics i sociològics ha de considerar simultàniament els nivells local i global. No es tracta de rebutjar el nivell nacional, sinó de superar el nacionalisme metodològic. Un dels desafiaments més importants consisteix a transportar a la narrativa sociològica el pas des de la identitat nacional homogènia a la *multiplicitat d'identitats*. Des del punt de vista metodològic, els instruments d'observació han de permetre la mirada simultània tant cap a allò que és molt petit com cap a allò que és *molt gran*. L'opció dels estudis comparatius ha de seguir *estratègies comparatives contrastives*, apropiades per captar els nivells de realitat social amb profunditat. Fa molts anys que s'escriu la història dels sistemes esportius des d'una perspectiva nacional i etnocèntrica. Ara tenim la consciència que no es pot continuar considerant l'Esport des d'una perspectiva nacional. Les teories de la globalització proporcionen noves possibilitats, que s'han de confrontar amb els estudis a escala nacional. Tanmateix, centrarse en el *global* planteja la necessitat d'un nou nivell de

conceptualització. No es pot concebre el món com una multiplicitat de societats nacionals o regionals perfectament delimitades. Per aquesta raó cal substituir les formes tradicionals de comparació, que consideren que les unitats nacionals d'anàlisi constitueixen entitats autònomes, per anàlisis globals de les relacions transnacionals d'interdependència.

Per acostar-nos a les realitats quotidianes dels qui treballen en l'esport en esferes internacionals i que, ben segur, senten en la pròpia tasca aquestes paradoxes del global i del local ens va semblar important entrevistar Pere Miró, director de Solidaritat Olímpica i de Relacions amb els Comitès Olímpics Nacionals del Comitè Olímpic Internacional. Núria Puig i Anna Vilanova ens fan arribar l'entrevista en la qual ell, sense ser precisament un teòric, explica amb precisió la visió simultània global/local que ha d'aplicar permanentment en la realització de les seves tasques professionals.

Els qui han escrit els articles d'aquest dossier monogràfic, es coneixen a partir d'haver compartit experiències acadèmiques i, com és habitual, han acabat per teixir relacions d'amistat. El nucli original neix d'un grup de treball que van constituir el 1992 l'Institut Nacional d'Educació de Catalunya i les universitats d'Hamburg, Leicester, Lió i Roma. Des de llavors, el grup ha anat evolucionant (fa un temps s'hi van unir les universitats de Cassino i Coimbra) i mai no ha deixat de reunir-se un cop l'any per compartir experiències docents i d'amistat. Per això, en el moment d'iniciar els

agraïments volem, en primer lloc, donar les gràcies als col·legues i als molts alumnes que ens han acompanyat en aquestes trobades durant tants anys i que, sens dubte, han estat el motor i l'estímul perquè volguéssim continuar reunint-nos.

Al Professor Javier Olivera, director d'*Apunts. Educació Física i Esports*, i al Prof. Dieter Jütting i el Prof. Berndt Schulze que ho són de l'*European Journal for Sport and Society* perquè van confiar des del començament en la nostra proposta i ens han donat tothora el suport necessari per dur-la a terme.

A les institucions on treballem i a la seva gent, que van apreciar la idea i ens han donat el suport humà, material i financer necessari per dur-la a terme; en especial, l'Institut Nacional d'Educació Física de Catalunya, la Universidade de Coimbra i la Università di Cassino.

Als autors i autores que han respost amb professionalitat i entusiasme als nostres precs.

I, és clar, als qui han assumit la difícil tasca de traduir els texts escrits en els idiomes originals. El treball ha estat immens i el rigor amb què s'ha fet encomiable.

Referències bibliogràfiques

- Heinemann, K. (ed.) (2003). *Sport and Welfare Policies*. Schorndorf: Hofmann.
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture*. London: Sage.
- Rowe, SR. (2003). Sport and the Repudiation of the global, *International Review for the Sociology of Sport*, 38/3, pàg. 281-294.